

בין שמחת יום הכיפורים לשמחת הסוכות

במבט ראשון נראים יום הכיפורים וסוכות כקוטביים זה לזה. בעוד שיום הכיפורים רציני עד לאימה מכובד העיונות אותם נושא עמו האדם המבקש סליחה וכפרה, כשהוא אחוז באימת הדין - הרי ימי חג הסוכות רוויים שמחה יתירה, שלגביהם מצווה התורה בייחוד: "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים" (ויקרא כג, מ); "ושמחת בחגך" (דברים לז, יד); ולגביהם מספר נחמיה (ח, יז): "ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות... ותהי שמחה גדולה מאד". ואכן הרב קוק בספרו אורות התשובה (סוף פרק ט) מסביר את סמיכותם של מועדים אלו דווקא על רקע הניגוד שביניהם:

התשובה וכל ההליכות המעשיות שלה, עם הרוח הכללית השולטת בעיקרה בימים המיוחדים לתשובה, עם גודל התועלת שלה לזכך את הנפשות, לעדן את הרוח ולטהר את המעשים מכיעורם - היא מוכרחת להיות סופנת עמה איזו חולשה, שלא נמלט ממנה אפילו הגיבור שבגיבורים. כשמקמצים את הרצון, כשכופפים את עוז החיים על ידי הסלידה הפנימית והנטיה לשוב מכל חטא - מתקמץ גם כן הרצון של הטוב, ועוז החיים הטהורים מתחלש גם הוא... שבים על כן ימים של שמחת קודש, של חדות הנפש, לקומם את הרצון הטוב ועוז החיים הטהור, אז תהיה התשובה שלמה.

אולם בדברי חז"ל ניתן למצוא גם פנים אחרות ליום הכיפורים. בתנא דבי אליהו פרק א נאמר שהקב"ה כביכול שמח ביום הכיפורים: "ימים יצרו (ולא) [ולו] אחד בהם (תהילים קלט, טז) - זה יוה"כ לישראל, לפי שהיתה שמחה גדולה לפני הקב"ה, שנתנו באהבה רבה לישראל..."

שמחה גדולה זאת חילחלה גם למטה. במשנה האחרונה במסכת תענית למדנו: "אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים, שבהם בנות ישראל יוצאים בכלי לבן שאולין... ובנות ירושלים יוצאות וחוללות בכרמים".

התלמודים תוהים לפשרה של השמחה רק לגבי ט"ו באב; לגבי יוה"כ הרי זה מובן ומחוור: 'משום דאית ביה סליחה ומחילה' (בבלי ל, ב); 'הוא כפרה על ישראל' (ירושלמי ד, ז). וכפי שכתוב במדרש (תנא דבי אליהו זוטא פרק ד): "ובארבעים יום האחרונים שעלה משה להר סיני... גזרו תענית ולנו בתעניתם... ולמחרתו השכימו ועלו לפני הר סיני, וישראל היו בוכים לקראת משה והוא היה בוכה לקראתם, עד שעלתה בכייתם למרום. באותם שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה על ישראל וקיבל

את תשובתם... ואמר הקב"ה לישראל: בניי, נשבע אני בשמי הגדול... שתהא בכייה זו לששון ולשמחה גדולה, ויהיה לכם יום זה יום סליחה וכפרה ומחילה, לכם ולבניכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות".

אולם נראה ששמחת היום אינה רק תוצאת מחילת העוונות, אלא היא מתבקשת מעיצומו של יום. שהנה למדנו (יומא סז, א): "תנו רבנן: בראשונה היו קושרין לשון של זהורית על פתח האולם מבחוץ, הלבין - היו שמחין, לא הלבין - היו עצבין ומתביישין. התקינו שיהיו קושרין על פתח אולם מבפנים. ועדיין היו מציצין ורואין: הלבין - היו שמחין, לא הלבין - היו עצבין. התקינו שיהיו קושרין אותו חציו בסלע וחציו בין קרניו..."

ומקום יש לתמוה: מדוע שינו את מקום הקשירה? מה לנו שהקהל עצוב, אדרבא כך יפה לו: אפשר שזה עצמו יעורר את הקהל לתשובה שלמה! אין זאת אלא שעצבות ביום כיפור יש בה כדי לפגום בקדושת היום, ומכאן שהשמחה בו מבטאת את קדושתו. כך גם בהלכות נשיאת כפיים ביום הכיפורים קושרים בעלי ההלכה את המצוה בשמחה. כך כותב הרמ"א (שו"ע או"ח סי' קכח סע' מד): "נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים אלא ביו"ט, משום שאז שרויים בשמחת יו"ט, וטוב לב הוא יברך... ואפילו ביו"ט אין נושאים אלא בתפילת מוסף שיוצאים אז מבהכ"נ וישמחו בשמחת יום טוב. ויום הכיפורים נושאים בו כפיים כמו ביו"ט".

ויתר הוא יום הכיפורים על שאר המועדים - "ויש מקומות שנושאים בו כפיים בנעילה [נוסף למוסף], ויש מקומות אפילו בשחרית". והמשנה ברורה שם (ס"ק קטו) מסביר בשם הלבוש: "שיש בו שמחת מחילה וסליחה".

סוכות זמן שמחתנו הוא, כפי שמשמיעה מטבע של תפילה; יוה"כ זמן שמחתנו הוא, כפי שעולה מן האמור לעיל. ועם זאת רחוקים הם מועדים אלו זה מזה: שמחת יוה"כ היא במידה רבה שמחת ההתרוקנות של היחיד והציבור ממשאם המכביד של העוונות. שמחת הסוכות - לעומת זאת - היא שמחת אסיף; אם תמצא לומר אסיף כפשוטו, ואם תמצא לומר אסיף של מצוות, שימי חג הסוכות משופעים - יותר מימי כל מועד אחר - במצוות הרבה: סוכה וארבעה מינים, מצות ערבה וניסוך המים. ומכאן - שמחת יוה"כ יד הכל הייתה שווה בה, שהרי כפרת היום נהגה בכל ישראל בשווה; ואילו בזו של סוכות כבר יש בה דרגות: חסידים ואנשי מעשה לחוד וכל ישראל לחוד*.

* עי' משנה סוכה ה, ד. השחרור בא לידי ביטוי גם באמירת 'כל נדרי' בפתיחת היום, אמירה שמבטאת את ההשתחררות מכבלי הנדרים והאיסורים שאסר בהם האדם מישראל את עצמו. ומסתבר שבזמן שבית המקדש היה קיים, היו מחולות השמחה פורצים חוצה אל העיר ואל הכרמים בשעה שהנאספים בהר הבית היו רואים את לשון הזהורית שהפכה מאדום ללבן. ויתירה שמחת מחולות זו - על שמחת המחולות שנהגה בלילות חג הסוכות בשמחת בית השואבה; שזו של יוה"כ פרצה חוצה עד לכרמים, ואילו זו של סוכות נותרה בעזרה במקדש (משנה סוכה ה, ב); זו של יוה"כ הכל השתתפו בה, ואילו בזו של סוכות רק "חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים" (שם שם ד)...